

<https://doi.org/10.23939/shv2020.02.049>

ЛИСТ АНРІ БЕРґСОНА ДО РИХАРДА КРОНЕРА²⁶ (КІНЕЦЬ ЛИСТОПАДА 1910 РОКУ)

Шановний Пане,

Я жив настільки ізольовано та був до такої міри поглинутий своєю роботою протягом цих останніх місяців, що тільки зараз дізнався про появу першого числа *Логоса*. Отримав якраз минулого тижня це число й зміг прочитати статтю, яку Ви там опублікували / яку ви захотіли мені присвятити /.

Я хотів би Вам відразу подякувати за те, що присвятили мені опус / ... / настільки вичерпний, сумлінний і проникливий. Мене термінологічно настільки точно й лаконічно не резюмували, як це зробили Ви у першій частині роботи. Щодо другої, у ній висунуті деякі / заперечення, які для мене є *природними* у тому сенсі, що вони є запереченнями, які *повинні* першочергово приходити на ум читачеві з інтелектуалістською¹ точкою зору. / ... / Вони хоч і природні, однак, як на мене, не є визначальними, бо насправді всі вони полягають у встановленні розбіжностей між речами, які насправду проявляють себе як протилежні, однак життя їх поєднує, як і філософія, якщо погоджується примушувати себе *слідувати за життям* у його відхилах [*suivre la vie dans ses soubresauts*]².

Таким чином, / хай би яким правдивим виглядало те, що запропонований мною метод містить щось містичне³, він, утім, не виключає діалектики раціоналізму, навіть певною мірою до неї закликає⁴. Однак діалектика тут не має більше позитивного результату / ... / я її використовую єдино для того, щоб усунути ті штучні перешкоди, які інтелектуалізм філософів й природний інтелектуалізм ставлять для всіх між умом і речами, та який перешкоджає нам збагати безпосередню інтуїцію⁵.

/ *Інтуїція виправдовує саму себе, цінна через саму себе*⁶. *Раціоналізмові, який помиляється, я протиставляю інтелектуалізм, який помиляється*⁷ /. Я мому здолати інтелектуалізм тільки на його території

та його ж зброєю; як тільки інтелектуалізм упаде, інтуїція виправдовуватиме саму себе⁸ / бо кожне сприйняття є істинним поки не доведено протилежне / власне ті, для яких сприйняття не є цінним, доводять те, що сприйняття є хибним, але якщо довести, що цей доказ ілюзорний, то сприйняття стане вагомим. У цьому моє визначення істини⁹, мій спосіб *доводити*, що та чи та річ є істинною (Див. доказ існування свободи у *Безпосередніх даних свідомості*¹⁰, розбір ідей безладу й ніщо у *Творчій еволюції*¹¹ тощо). Ви хоч і зрозумівали вельми достовірно мої положення, однак вважаю, що ви не запропонували точної ідеї для методу, суть котрого в тому, щоб усунути штучні труднощі, створені певним способом мислення, зрештою в тому, щоби дати природі чинити¹².

Цей метод полягає у тому, щоби замінити античний реалізм критерію істини на реалізм критерію ілюзії¹³. / *Істина необхідно й з природи безпосередньо дана* /. Ви якраз кажете, що я не приймаю те заперечення, яке ви формулюєте з цього приводу.

Апелюючи до Життя, щоби відкинути штучні концепти [*concepts artificiels*], я не протиставляю один концепт іншим концептам. Життя не є концептом, воно є чимось індивідуальним, позаяк завжди саме та сама жива істота підрозділяється від першої появи життя на нашій планеті¹⁴.

Але з іншого боку, після того, як життя постало, таким, яким я його собі уявляю, є можливо показати як життя творить живих істот *такими*, які уявляють реальність концептуально¹⁵, і як таким чином для живих істот реальність видається такою, що фрагментується на концепти. Слушно, що я не проти першої частини цього доказу (що розгляну в іншому місці), однак я критикував його головні лінії у *Творчій еволюції*, у "Вступі до метафізики", і навіть у *Безпосередніх даних*.

Я настільки зайнятий зараз, що не зможу вам указати на те, щодо чого, мені здається, ви / не ввійшли до мого мислення або принаймні до моїх намірів / не схопили мою думку. Для мене було б набагато простіше про це побесідувати з вами, якщо

²⁶ Переклад з франц. Павла Бартусяка. Перекладено за виданням Bergson, H (2011d). *Écrits philosophiques / SD [FIN NEVEMBRE 1910] BERGSON À R. KRÖNER*. Paris : PUF, p. 389-391 (Collection: Quadrige).

випаде така нагода / якщо одного разу приїдете до Парижа і зробити таку для мене приємність провідати мене /.

Чекаючи, / ... / я ще раз висловлюю вам вдячність за те, що присвятили мені цей дуже серйозний опус, і я прошу вас повірити у моє найщиріше до вас ставлення.

ПРИМІТКИ ТА КОМЕНТАРІ²⁷

1. За Бергсоном, інтелектуалістська точка зору або інтелектуалізм є спробою розглядати реальність просторово, себто через природні категорії нашої розумності (intelligence), функція яких у тому, щоби спростити практичну взаємодію з реальністю, а не у тому, щоби схоплювати її такою, якою вона є.

2. Бергсонове поєднання розбіжностей не має нічого спільного з Гегелевою діалектикою. Бергсонові йдеться радше про те, що життя володіє здатністю, притаманною власне безпосередньому, розчиняти опозиції, щоби у підсумку постало *єдине реальне* (seul réel). Про це детальніше у тексті “Сприйняття змінюваності” [Bergson 1934c]. Як уже зазначалось, лекція Бергсона на цю тему відбулася в Оксфордському університеті у травні 1911 р., всього через кілька місяців після написання листа до Кронера (листопад 1910 р.), що свідчить про ретельне опрацювання цієї проблематики в цей період.

3. Термін *містичне* не має тут того значення, яке отримає пізніше у творі “Два джерела моралі та релігії” [Bergson 2008]. *Містичне* у листі означає розширення усталених, повсякденних меж свідомості. Про це детальніше Бергсон писав у листі до Вільяма Джеймса від 31 березня 1910 р. [Bergson 2011c].

4. Під цим слід розуміти, що філософія Бергсона жодним чином не закликає полишити раціональні розмірковування і зосередитись винятково на чистому, ірраціональному досвіді. Про Бергсонове розуміння діалектики детальніше у “Другому вступі” до збірки “Думка і рухоме” [Bergson 1934a].

5. Інтуїція є, отже, невіддільною від критичної роботи.

6. Концепт *безпосереднє* Бергсон детально експлікував під час дискусії на засіданні у *Французькому філософському товаристві* (Société française de philosophie), яке відбулося 2 липня 1908 року [Bergson 2011a].

7. Користь цієї заміни може, наприклад, полягати у: для досягнення істини не достатньо міняти

одну раціональну конструкцію на іншу, слід, навпаки, полишити інтелектуальні конструкції й намагатись максимально наблизитись до досвіду.

8. Інтуїція у Бергсонових текстах ніколи не виграє поул-позицію. Інтуїтивні, так би мовити, розділи кожної великої книги розташовуються приблизно посередині, третій або четвертий розділ.

9. Знакова декларація. Вона виходить на доктрину істини, яку варто було б зіставити зі щонайменше двома текстами, в яких Бергсон безпосередньо торкається питання істини: “Перший вступ” до збірки “Думка й рухоме” [Bergson 1934b] та “Про прагматизм Вільяма Джеймса. Істина та реальність” [Bergson 1934d].

10. Цей доказ Бергсон використовував також у третьому розділі “Есею про безпосередні дані свідомості” (“Про організацію станів свідомості: свобода”) [Bergson 1970].

11. Щодо критики ідеї безладу детальніше у третьому розділі “Творчої еволюції” (“Про значення життя. Устрій природи й Форма розумності”) [Bergson 2018: 221–238]; про критику ідеї ніщо детальніше у четвертому розділі “Творчої еволюції” (“Про кіноматографічний образ думки та механістична ілюзія”) [ibid.: 274–298]. В обох випадках Бергсон намагався продемонструвати, що за умови дотримання, так би мовити, букви досвіду, не буде, строго кажучи, ні безладу, ні ніщо, буде тільки лад й існування.

12. Вираз *дати природі чинити* (laisser faire la nature) не означає редукацію філософії до чистої пасивності. Бергсон відкидає подібну інтерпретацію у “Другому вступі” до “Думки й рухомого” [Bergson 1934a: 206]. Бергсонові йдеться про цілковитий, *безпосередній* збіг із реальністю, без жодного додавання різних теоретичних конструкцій.

13. За допомоги формули *інтуїція тривання* (intuition de la durée) Бергсон висновує, що критерієм ілюзії є опосередкування, а істини – безпосереднє.

14. Ось чому філософія Бергсона не є однією з версій *віталізму*: життя не є якимось загальним принципом, воно є чимось індивідуальним, конкретним фактом світу.

15. Ця здатність уявляти реальність концептуально (себто крізь призму *ригідних концептів*) є прагматичною. Життєво необхідно діяти ефективно у реальності. Цю прагматичну ефективність забезпечують якраз *загальні, ригідні концепти*.

Переклад з франц.

Павла Бартусяка

²⁷ В основу покладені примітки (notes), підготовлені для видання Bergson, H (2011d). *Écrits philosophiques / SD [FIN NEVEMBRE 1910] BERGSON À R. KRONER*. Paris : PUF, p. 585–587 (Collection : Quadrige).